

Modül (öneri) No	237
Öğrenme Alanı (Temel konu)	İktisat
Modül (Alt konu)	İktisadın emredilmesinin, israfın yasaklanmasının hikmetleri
Amaçlar	- İktisat ve israf kavramlarını tanır. - İktisat ve kanaatin Allah'ın yaratılış hikmetlerine uygun olduğunu kavrar. - İktisat edenin dünyevi geçim sıkıntısını bilir.
Süre	40 dakika
Seviye	Seviye-2
Yöntem ve Teknik-Etkinlik	Sınıflama, Öz değerlendirme
Materyal ve Teknoloji	Yazılı metin
İşleniş/Öğrenme-öğretme süreci	ETKİNLİK-1 Öğrenciler iki gruba ayrılır. - Gruplardan birisine “iktisadın faydalarını” diğerine “israfın zararlarını” ayrı ayrı sınıflandırmaları istenir. - Her grup sözcüsünü seçer. - Grup sözcüleri sınıfa çalışmalarını sunarlar. ETKİNLİK-2 - Öğrenciler maddeleri defterlerine alt alta yazarlar. Maddelerin yanına 5 sütun çizilir. Sütunların başına; her zaman (5), genellikle (4), bazen (3), nadiren (2), hiçbir zaman (1) şeklinde derecelendirme etiketleri yazılır. - Her öğrenci her madde için ayrı ayrı kendisini değerlendirir ve kendisine puan verir. - Daha sonra öğrenciler puanlarını hesaplarlar. - Öğrencilere puanları sorulur ve eksikleri üzerine değerlendirmeler yapılır.
Ölçme ve Değerlendirme	Kısa Soru-Cevap Sınıfa şu sorular yöneltilir: “İktisat neden bir şükr-ü manevîdir?” “İsrafın bedene ve ruha verdiği zarar nedir?” “İktisat edenin maişet sıkıntısı neden azalır?” Öğrencilerden kısa cevaplar alınır.
İlişkili metinler	İktisad ve kanaate, israf ve tebzire dairdir. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا¹

¹ Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla • Yiyin, için, fakat israf etmeyin (A'raf Suresi: 31)

Şu âyet-i kerime, iktisada kat'î emir ve israftan nehy-i sarîh suretinde gayet mühim bir ders-i hikmet veriyor.

BİRİNCİ NÜKTE:

Hâlık-ı Rahîm, nev'-i beşere verdiği nimetlerin mukabilinde şükür ² istiyor. İsrâf ise şükre zıddır, nimete karşı hasaretili bir istihfaftır. İktisad ise, nimete karşı ticaretili bir ihtiramdır. Evet iktisad hem bir şükür-ü manevî, hem nimetlerdeki rahmet-i İlâhiyeye karşı bir hürmet, hem kat'î bir surette sebeb-i bereket, hem bedene perhiz gibi bir medar-ı sıhhat, hem manevî dilencilik zilletinden kurtaracak bir sebeb-i izzet, hem nimet içindeki lezzeti hissetmesine ve zahiren lezzetsiz görünen nimetlerdeki lezzeti tatmasına kuvvetli bir sebebdır. İsrâf ise, mezkûr hikmetlere muhalif olduğundan, vahîm neticeleri vardır.

İKİNCİ NÜKTE:

Fâtır-ı Hakîm, insanın vücudunu mükemmel bir saray suretinde ve muntazam bir şehir misalinde yaratmış. Ağızdaki kuvve-i zaikayı bir kapıcı, a'sab ve damarları telefon ve telgraf telleri gibi, kuvve-i zaika ile, merkez-i vücuddaki mide ile bir medar-ı muhabereleleridir ki; ağıza gelen maddeyi o damarlarla haber verir. Bedene, mideye lüzumu yoksa "Yasaktır!" der, dışarı atar. Bazan da bedene menfaatı olmamakla beraber zararlı ve acı ise; hemen dışarı atar, yüzüne tükürür. İşte madem ağızdaki kuvve-i zaika bir kapıcıdır; mide, cesedin idaresi noktasında bir efendi ve bir hâkimdir. O saraya veyahut o şehre gelen ve sarayın hâkimine verilen hediyenin yüz derece kıymeti varsa, kapıcıya bahşîş nev'inden ancak beş derecesi muvafık olur, fazla olamaz. Tâ ki; kapıcı gururlanıp, baştan çıkıp vazifeyi unutup, fazla bahşîş veren ihtilalcileri saray dâhiline sokmasın. İşte bu sırra binaen, şimdi iki lokma farzediyoruz. Bir lokma, peynir ve yumurta gibi mugaddi maddeden kırk para; diğer lokma, en a'lâ baklavadan on kuruş olsa.. bu iki lokma, ağıza girmeden, beden itibariyle farkları yoktur, müsavidirler; boğazdan geçtikten sonra, cesed beslemesinde yine müsavidirler belki bazan kırk paralık peynir daha iyi besler. Yalnız, ağızdaki kuvve-i zaikayı okşamak noktasında yarım dakika bir fark var. Yarım dakika hatırı için kırk paradan on kuruşa çıkmak, ne kadar manasız ve zararlı bir israf olduğu kıyas edilsin. Şimdi, saray hâkimine gelen hediye kırk para olmakla beraber, kapıcıya dokuz defa fazla bahşîş vermek, kapıcıyı baştan çıkarır, "Hâkim benim" der. Kim fazla bahşîş ve lezzet verse onu içeriye sokacak, ihtilal verecek, yangın çıkaracak, "Aman doktor gelsin, hararetimi teskin etsin, ateşimi söndürsün." dedirmeye mecbur edecek.

² Bkz. İbrahim Suresi: 7.

İşte iktisad ve kanaat, hikmet-i İlahiyeye tevfik-i harekettir. Kuvve-i zaikayı kapıcı hükmünde tutup, ona göre bahşiş verir. İsrâf ise; o hikmete zıd hareket ettiği için çabuk tokat yer, mideyi karıştırır, iştiha-yı hakikîyi kaybeder. Tenevvü-ü et'imededen gelen sun'î bir iştiha-yı kâzibe ile yedirir, hazımsızlığa sebebiyet verir, hasta eder.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE:

Sâbık ikinci nüktede, kuvve-i zaika kapıcıdır dedik. Evet ehl-i gaflet ve ruhen terakki etmeyen ve şükür mesleğinde ileri gitmeyen insanlar için bir kapıcı hükmündedir. Onun telezzüzü hatırı için israfata ve bir dereceden on derece fiata çıkmamak gerektir. Fakat, hakikî ehl-i şükürün ve ehl-i hakikatın ve ehl-i kalbin kuvve-i zaikası -Altıncı Söz'deki muvazenede beyan edildiği gibi, kuvve-i zaikası- rahmet-i İlahiyenin matbahlarına bir nâzır ve bir müfettiş hükmündedir. Ve o kuvve-i zaikada taamlar adedince mizancıklarla nimet-i İlahiyenin enva'ını tartmak ve tanımak; bir şükür-ü manevî suretinde cesede, mideye haber vermektir. İşte bu surette kuvve-i zaika, yalnız maddî cesede bakmıyor. Belki kalbe, ruha, akla dahi baktığı cihetle midenin fevkinde hükmü var, makamı var.

İsrâf etmemek şartıyla ve sırf vazife-i şükranıyeyi yerine getirmek ve enva'-ı niam-ı İlahiyeyi hissedip tanımak kaydı ile ve meşru olmak ve zillet ve dilenciliğe vesile olmamak şartıyla, lezzetini takib edebilir. Ve o kuvve-i zaikayı taşıyan lisanı, şükürde istimal etmek için leziz taamları tercih edebilir. Bu hakikata işaret eden bir hâdise ve bir keramet-i Gavsîye: Bir zaman Hazret-i Gavs-ı A'zam (ks) Şeyh Geylânî'nin terbiyesinde, nazdar ve ihtiyare bir hanımın bir tek evlâdı bulunuyormuş. O muhterem ihtiyare, gitmiş oğlunun hücreesine; bakıyor ki, oğlu bir parça kuru ve siyah ekmek yiyor. O riyazattan za'fiyetiyle vâlidesinin şefkatini celbetmiş. Ona acımış. Sonra Hazret-i Gavs'ın yanına şekvâ için gitmiş. Bakmış ki, Hazret-i Gavs kızartılmış bir tavuk yiyor.

Nazdarlığından demiş:

"Yâ Üstad! Benim oğlum açlıktan ölüyor; Sen tavuk yersin!"

Hazret-i Gavs tavuğa demiş:

³ قُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ O pişmiş tavuğun kemikleri toplanıp, tavuk olarak yemek kabından dışarı atıldığını, mutemed ve mevsuk çok zâtlardan Hazret-i Gavs gibi keramat-ı hârikaya mazhariyeti dünyaca meşhur bir zâtın bir kerameti olarak manevî tevatürle nakledilmiş. Hazret-i Gavs demiş: "Ne vakit senin oğlun da bu dereceye gelirse, o zaman o da tavuk yesin."

³ Allah'ın izniyle kalk (diril)!

İşte Hazret-i Gavs'ın bu emrinin manası şudur ki: Ne vakit senin oğlun da ruhu cesedine, kalbi nefesine, aklı midesine hâkim olsa ve lezzeti şükür için istese, o vakit lezzetli şeyleri yiyebilir...

DÖRDÜNCÜ NÜKTE:

"İktisad eden, maiyetçe aile belasını çekmez" mealinde

⁴ لَا يُولُ مِنْ اقْتَصَدَ hadîs-i şerifi sırrıyla: İktisad eden, maiyetçe aile zahmet ve meşakkatini çok çekmez. Evet iktisad, kat'î bir sebep-i bereket ve medar-ı hüsn-ü maiyet olduğuna o kadar kat'î deliller var ki, hadd ü hesaba gelmez. Ezcümle: Ben kendi şahsımda gördüğüm ve bana hizmet ve arkadaşlık eden zâtların şهادetleriyle diyorum ki: İktisad vasıtasıyla bazan bire on bereket gördüm ve arkadaşlarım gördüler. Hattâ dokuz sene -şimdi otuz sene- evvel benimle beraber Burdur'a nefyedilen reislerden bir kısmı, parasızlıktan zillet ve sefaletle düşmemekliğim için, zekatlarını bana kabul ettirmeğe çok çalıştılar. O zengin reislere dedim: "Gerçi param pek azdır; fakat iktisadım var, kanaata alışmışım. Ben sizden daha zenginim." Mükerrer ve musırrane tekliflerini reddettim. Câ-yı dikkattir ki: İki sene sonra, bana zekatlarını teklif edenlerin bir kısmı iktisadsızlık yüzünden borçlandılar. Lillahilhamd onlardan yedi sene sonra, o az para iktisad bereketiyle bana kâfi geldi; benim yüz suyumu döktürmedi, beni halklara arz-ı hâcete mecbur etmedi. Hayatımın bir düsturu olan "nâstan istiğna" mesleğimi bozmadı.

Evet iktisad etmeyen, zillete ve manen dilencilığe ve sefaletle düşmeğe namzeddir. Bu zamanda israfata medar olacak para, çok pahalıdır. Mukabilinde bazan haysiyet, namus rüşvet alınıyor. Bazan mukaddesat-ı diniye mukabil alınıyor, sonra menhus bir para veriliyor. Demek manevî yüz lira zarar ile, maddî yüz paralık bir mal alınır. Eğer iktisad edip hâcat-ı zaruriyeye iktisar ve ihtisar ve hasretse

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ⁵

sırrıyla,

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا⁶

sarahatiyle; ummadığı tarzda yaşayacak kadar rızkını bulacak. Çünkü şu âyet taahhüd ediyor. Evet rızk ikidir:

Biri hakikî rızıktır ki, onunla yaşayacak. Bu âyetin hükmü ile o rızk, taahhüd-ü Rabbanî altındadır. Beşerin sût-i ihtiyarı

⁴ Müsned, 1: 447; Münavî, Feyzü'l-Kadîr, 5: 454, no: 7939; Hindî, Kenzü'l-Ummal, 3: 36, 6: 49, 56, 57.

⁵ Şüphesiz ki rızık veren, mutlak kudret ve kuvvet sahibi olan Allah'tır (Zariyat Suresi: 58)

⁶ Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı yoktur ki, onun rızkını vermek Allah'a ait olmasın. (Hûd Suresi: 6.)

karışmazsa, o zarurî rızkî her halde bulabilir. Ne dinini, ne namusunu, ne izzetini feda etmeğe mecbur olmaz.

İkincisi: Rızk-ı mecazîdir ki, sû'-i istimalât ile hâcat-ı gayr-ı zaruriye hâcat-ı zaruriye hükmüne geçip, görenek belasıyla tiryaki olup, terkedemiyor. İşte bu rızk, taahhüd-ü Rabbanî altında olmadığı için; bu rızkî tahsil etmek, hususan bu zamanda çok pahalıdır. Başta izzetini feda edip zilleti kabul etmek, bazan alçak insanların ayaklarını öpmek kadar manen bir dilencilik vaziyetine düşmek, bazan hayat-ı ebediyesinin nuru olan mukaddesat-ı diniyesini feda etmek suretiyle o bereketsiz menhus malı alır. Hem bu fakr u zaruret zamanında, aç ve muhtaç olanların elemelerinden ehl-i vicdana rikkat-i cinsiye vasıtasıyla gelen teellüm; o gayr-ı meşru bir surette kazandığı para ile aldığı lezzeti, vicdanı varsa acılaştırıyor. Böyle acib bir zamanda, şübheli mallarda, zaruret derecesinde iktifa etmek lâzımdır. Çünkü, **إِنَّ الضَّرُورَةَ تَقْدَرُ بِقَدْرِهَا** sırrıyla, haram maldan, mecburiyetle zaruret derecesini alabilir, fazlasını alamaz. Evet muztar adam, murdar etten tok oluncaya kadar yiyemez. Belki, ölmeyecek kadar yiyebilir. Hem yüz aç adamın huzurunda, kemal-i lezzet ile fazla yenilmez.

İktisad, sebep-i izzet ve kemal olduğuna delalet eden bir vâkıa:

Bir zaman, dünyaca sehavetle meşhur Hâtem-i Tâî, mühim bir ziyafet veriyor. Misafirlerine gayet fazla hediyeler verdiği vakit, çölde gezmeye çıkıyor. Bakar ki: Bir ihtiyar fakir adam, bir yük dikenli çalı ve gevenleri beline yüklemiş; cesedine batıyor, kanatıyor. Hâtem ona dedi: "Hâtem-i Tâî, hediyelerle beraber mühim bir ziyafet veriyor. Sen de oraya git; beş kuruşluk bu çalı yüküne bedel, beş yüz kuruş alırsın." O muktesid ihtiyar demiş ki: "Ben, bu dikenli yükümü izzetimle çekerim, kaldırıyorum. Hâtem-i Tâî'nin minnetini almam." Sonra, Hâtem-i Tâî'den sormuşlar: "Sen kendinden daha civanmerd, aziz, kimi bulmuşsun?" Demiş: "İşte o sahrada rast geldiğim o muktesid ihtiyarı benden daha aziz, daha yüksek, daha civanmerd gördüm."

(Lem'alar, Yeni Asya Neşriyat, Eylül-2024, s. 250-254)

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ⁸

⁷ Seni her türlü noksandan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Sen herşeyi hakkıyla bilir, her işi hikmetle yaparsın (Bakara Suresi: 32.)

⁸ Duaları řu sözlerle sona erer: “Ezelden ebede kadar her türlü hamd ve övgü, şükür ve minnet, Âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur” (Yunus Suresi: 10.)